

Jacenty Musiał*

ANALIZA UWARUNKOWAŃ ROZWOJU AGROTURYSTYKI SUBREGIONU LIMANOWSKIEGO

THE ANALYSIS OF THE CONDITIONS OF AGROTOURIST DEVELOPMENT IN THE REGION OF LIMANOWA

Summary

The main focus of the present paper is the issue of agrotourism development in the area of Limanowa. Agrotourism promotes formation of new work places in rural areas and secures additional income for a farmer. The main theme discussed in the article are conditions of agrotourist development and cooperation among hosts aiming expanding agrotourist offer.

1. Uwagi wstępne

Turystyka wiejska i agroturystyka znana była w Polsce od wielu lat. Obecnie zyskuje nowe znaczenie. Kojarzona jest już nie tylko z formą wypoczynku, która umożliwia kontakt turysty z przyrodą, ze wsią, jej mieszkańcami, kulturą, ale stała się przedsięwzięciem gospodarczym. Lata dziewięćdziesiąte przyniosły dynamiczny rozwój agroturystyki - nowego, konkurencyjnego segmentu gospodarki turystycznej, a równocześnie dziedziny aktywności gospodarczej i społecznej sporej rzeszy mieszkańców wsi.

W subregionie limanowskim obserwujemy w ostatnich latach znaczny wzrost zainteresowania agroturystyką, jako specyficzną formą wypoczynku na terenach wiejskich.

Zainteresowanie tą formą wypoczynku nie jest kwestią przypadku. Mieszkańcy dużych aglomeracji w coraz większym stopniu chcą wypoczywać z dala od miejskiego zgiełku, poszukując ciszy, spokoju oraz dogodnych warunków

* Przewodniczący Rady Powiatu Limanowskiego.

do wypoczynku, poznając przy okazji dziedzictwo kulturowe danego regionu oraz walory przyrodnicze.

Wzrastające poczucie niepokoju, wywołane między innymi zdarzeniami z 11 września 2001r. w Nowym Jorku, wojną na Bliskim Wschodzie oraz rosnącym zagrożeniem zamachami terrorystycznymi, jak również pogarszającymi się warunkami ekonomicznymi w wielu krajach spowodowało, że turyści coraz częściej decydują się na rodzime formy zakwaterowania, a nie na turystykę zagraniczną. Ta forma wypoczynku jest tańsza i zapewnia turystom większe poczucie bezpieczeństwa. Poza tym szansą dla agroturystyki jest również to, iż dotychczas modne rejon turystyczne są nadmiernie oblegane.

Z sytuacji polskiego rolnictwa i stopnia zamożności gospodarstw rolnych wynika, że poszukiwanie różnych form zarobkowania stało się dla rolników nakazem chwili i szansą na poprawę poziomu życia. Poszukując przedsięwzięcia, które mogłoby być uruchomione szybko, na małą skalę, bez wielkich nakładów finansowych i wysokich kwalifikacji zawodowych, a do tego wykorzystując walory regionu i gospodarstwa rolnego odkryto w Polsce agroturystykę.

Jak szacuje W. Gawrocki [Gawrocki 2000, s. 40] agroturystyka zdobywa ważną pozycję na rynku turystycznym, angażując 10-20% popytu turystycznego.

Celem niniejszego opracowania jest scharakteryzowanie agroturystyki jako formy turystyki alternatywnej, przedstawienie analizy i diagnozy, dotyczącej uwarunkowań rozwoju agroturystyki w subregionie limanowskim oraz ustalenie podstawowych jej determinantów. Przeanalizowano również możliwości oddziaływania władz lokalnych na rozwój agroturystyki oraz przeprowadzono analizę strukturalnej bazy noclegowej gospodarstw agroturystycznych i jej przestrzennej lokalizacji w powiecie limanowskim.

2. Cechy warunkujące rozwój agroturystyki

Agroturystykę jako jedną z form turystyki wiejskiej określa się inaczej mianem turystyki alternatywnej. Podstawowe cechy turystyki alternatywnej to:

- bezpośredni, przyjazny kontakt turystów z właścicielami gospodarstw agroturystycznych, poznanie kultury regionu, jego historii, tradycji;
- dążenie do zapewnienia obopólnej korzyści turystom i miejscowej ludności;
- świadczenie usług turystycznych przez małe, rodzinne gospodarstwa, celem pozyskania dodatkowego źródła dochodu [Drzewiecki 1992, s. 29-37].

Istnieje kilka określeń agroturystyki. W literaturze zagranicznej możemy spotkać m.in. definicję A. Gannon [Gannon 1990, s. 80], który pisze, że mianem agroturystyki określić można szeroki zakres usług, zajęć i urządzeń bazujących

na charakterystycznych dla wsi cechach i wartościach, które rolnicy i społeczność wiejska prowadzą i sprzedają turystom, w celu zaspokojenia ich potrzeb w zakresie rekreacji i spędzania wolnego czasu. Natomiast M. Drzewiecki definiuje agroturystykę jako formę wypoczynku, odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, opartą o bazę noclegową i aktywność rekreacyjną, związaną z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym [Drzewiecki 1995, s. 27].

Agroturystyki zgodnie z wyżej wymienioną definicją nie należy utożsamiać z turystyką wiejską. Stanowi ona jedynie jej odrębną część - segment.

Istnieje bezpośredni związek agroturystyki z funkcjonującym gospodarstwem rolnym i nie ogranicza się on tylko do zakwaterowania, lecz oferuje bogaty pakiet usług.

Agroturystyka to forma turystyki stwarzająca możliwości bliskiego kontaktu z przyrodą, poznania lokalnej kultury i zwyczajów, rzemiosła, korzystanie ze zdrowej żywności, regionalnych dań [Strzębicki 2002, s. 38].

Agroturystyka oferuje różnorodne formy wypoczynku adresowane w dużej mierze do turystów indywidualnych, rodzin, małych grup turystycznych. Z agroturystyką związane są również takie atrakcje jak: wypożyczanie koni, bryczki, sprzętu sportowego, organizowanie kuligów, ognisk, bezpośrednia sprzedaż produktów rolnych, sprzedaż wyrobów rzemieślniczych itp. Zakres oferowanych usług agroturystycznych zależy od przygotowania gospodarstwa, ale zmienia się w zależności od potrzeb turystów [Wiatrak 1996, s. 34-45].

Bardzo istotną rzeczą w agroturystyce jest to, że wykorzystuje wolne zasoby mieszkaniowe oraz siłę roboczą, tworząc unikalną i niepowtarzalną, dobrze sprzedającą się ofertę turystyczną.

Do zasobów warunkujących rozwój agroturystyki na danym terenie zalicza się dobra materialne (budynki, ziemię, sprzęt sportowy i rekreacyjny, elementy środowiska przyrodniczego – krajobraz, lasy, góry, jeziora, klimat) oraz pewne wartości niematerialne (siła, zdrowie, wykształcenie, wiedza, umiejętności) [Sikora 1998, s. 23].

Bardzo ważnym elementem warunkującym jakość wypoczynku na wsi jest infrastruktura techniczna. Na wzrost zainteresowania turystów obszarami wiejskimi wpływa w dużej mierze dobra dostępność komunikacyjna, łączność telefoniczna, obiekty sportowe, wypożyczanie sprzętu sportowego, placówki kultury [Jaźwińska 1999, s. 163-169].

Musimy mieć świadomość, że turyści, którzy przyjadą na wieś będą poszukiwać przede wszystkim tego, czego nie mają w mieście, czyli pięknych krajobrazów, obcowania z przyrodą, czystego powietrza, dziedzictwa kulturowego, gwary, pieśni i zespołów regionalnych, obrzędów ludowych itp.

Bardzo ważnym elementem oferty agroturystycznej jest rodzinna atmosfera pobytu w gospodarstwie. Serdeczność, prostolinijność, gościnność, pracowitość

jest w wielu przypadkach ważniejsza od bardzo wysokiego standardu jednostek mieszkalnych. Nawiązanie ciepłych, bezpośrednich kontaktów z rodziną właściciela gospodarstwa są ogromnie ważne, szczególnie w chwili obecnej, gdy tracą się więzi rodzinne.

3. Możliwości oddziaływania władz lokalnych na rozwój agroturystyki

Do zadań władz i organów administracji terenowej musi należeć koordynowanie całości działań organizacji gospodarczych i instytucji pod kątem zapewnienia harmonijnego rozwoju regionów i zagospodarowania terenów [Kukliński 1998, s. 61].

Aktywizacja społeczno-gospodarcza terenów wiejskich przez agroturystykę nie może być podejmowana wyłącznie przez jej mieszkańców, ale w proces ten muszą aktywnie włączać się władze lokalne.

Model ustroju terenowych władz publicznych od dłuższego czasu ulega tendencjom decentralistycznym, które przyczyniły się do wzmocnienia samorządowych władz kosztem administracji rządowej.

Kształtująca się obecnie w Polsce struktura terenowych władz, wprowadzona w 1999r., jest zgodna ze wspomnianą tendencją decentralizacji. Samorząd terytorialny składa się z dwóch podukładów [Kudłacz 1990, s. 83]:

- lokalnego (gmina, powiat);
- regionalnego (województwo, terenowa administracja rządowa).

Rozwijanie agroturystyki też odbywa się w określonych warunkach regionalnych i lokalnych, od których w dużym stopniu zależą procesy wzrostowe i ich przebieg.

Region gospodarczy definiowany jest różnorodnie w zależności od cech, które są podstawą jego wyodrębnienia. Definicje regionu, chociaż są różne, mają cechy wspólne, wskazujące, że region jest to pewien obszar:

- składający się z podobnych jednostek elementarnych,
- wykonujący powiązania wewnętrzne i zewnętrzne,
- wyspecjalizowany i mający wykształcony zespół potencjału wytwórczego,
- mający większy lub mniejszy stopień domknięcia.

Podobne cechy określają skalę lokalną, przy czym tutaj należy uwzględnić ograniczony zasięg przestrzenny, wynikający z danego miejsca, bądź do niego przypisany [Adamowicz 1990, s. 11].

Regionem w Polsce najczęściej określa się województwo, natomiast w skali lokalnej obejmuje on powiat lub grupę gmin.

Kształtowanie gospodarki regionalnej i lokalnej odbywa się przez planowanie regionalne, politykę regionalną.

Rozwój agroturystyki na danym obszarze w znacznej mierze zależy od aktywnej postawy władz lokalnych. Szczególną rolę odgrywają tu samorządy gminne, a więc podstawowe jednostki podziału administracyjnego kraju.

Gminy w celu stymulowania rozwoju turystyki na swoim obszarze mogą prowadzić różnorodne działania aktywizacyjne, takie jak system zachęt i preferencji dla inwestorów, działania promocyjne czy też inwestycje związane z budową infrastruktury.

Jednostki samorządowe mogą współpracować również z innymi podmiotami w tym zakresie oraz opracować strategię rozwoju turystyki.

Chcąc zbadać zależność rozwoju turystyki na danym obszarze od aktywności władz lokalnych należałoby przeprowadzić odpowiednie badania. Wynik takich badań pozwoli ocenić czy działania władz gminnych, powiatowych są adekwatne do potencjału posiadanych walorów turystycznych.

Doświadczenia wielu regionów turystycznych na świecie wskazują, że właściwy rozwój agroturystyki jest możliwy jedynie wtedy, gdy odbywa się w sposób planowany. Brak dobrze opracowanej strategii rozwoju turystyki może doprowadzić do sytuacji, w której korzyści płynące z rozwoju turystyki mogą się okazać mniejsze od strat, jakie może wywołać jej niekontrolowany rozwój.

Władze lokalne powinny zatem poszukiwać właściwych dla danej grupy kierunków rozwoju.

Zbadano, że na 10 samorządów gminnych i 2 samorządy miejskie, wchodzące w skład powiatu limanowskiego, wszystkie posiadają strategię rozwoju. Opracowania te mają charakter autonomiczny i są zbieżne ze strategią powiatu limanowskiego, która została opracowana w 2000 r. Również na zlecenie Starostwa Powiatowego w Limanowej w 2001r. Instytut Turystyki Oddział w Krakowie opracował Kierunki Rozwoju Produktu Turystycznego Gmin Powiatu Limanowskiego.

Po głębokiej analizie wszystkich strategii wynika, że 90% gmin i miast podejmuje działania ukierunkowane na aktywizację turystyczną.

Innym obszarem aktywności na szczeblu lokalnym jest tworzenie różnego rodzaju zachęt i preferencji dla podmiotów gospodarczych zamierzających inwestować w sektor turystyczny. Dla potencjalnych inwestorów, jak i już działających podmiotów turystycznych w danej gminie, istotne są również działania władz lokalnych ukierunkowane na wydłużanie sezonu turystycznego.

Sprawne zarządzanie turystyką na szczeblu lokalnym zależy m.in. od usytuowania komórki zajmującej się sprawami turystyki w strukturze administracyjnej danej gminy. W badanych jednostkach tylko w czterech samorządach znajdują się wydzielone komórki.

W 2006r. na kilkakrotny wniosek Komisji Kultury, Sportu i Turystyki stworzono nowy Wydział Promocji, Kultury i Turystyki, który zajmuje się koordynacją wszelkich działań związanych z promocją i turystyką na obszarze całego

powiatu. Wynikiem tego są wspólne wydawnictwa, uruchomienie stron internetowych, organizacja imprez o charakterze powiatowym oraz udział samorządów w targach turystycznych. Wydział ten na Międzynarodowych Targach Turystycznych w Warszawie, które odbyły się w kwietniu br., przeprowadził analizę, dotyczącą przyszłych, potencjalnych turystów, którzy zainteresowani są wypoczynkiem w powiecie limanowskim. Okazało się, że aż 80% potencjalnych turystów zainteresowanych jest przyjazdem do gospodarstw agroturystycznych.

Zainteresowanie podmiotów gospodarczych inwestycjami turystycznymi na terenie danej gminy, jak i samych turystów do przyjazdu, wymaga stosowania szerokiego wachlarza form promocji turystycznej. Z przeprowadzonych badań wynika, że 90% wszystkich gmin zamierza podjąć inwestycje turystyczne. Najczęściej planowane inwestycje dotyczą budowy i modernizacji obiektów rekreacyjno - sportowych, budowy różnego rodzaju urządzeń turystycznych, budowy ścieżek rowerowych, a także budowy i modernizacji infrastruktury technicznej.

Kolejnym obszarem aktywności władz lokalnych w dziedzinie turystyki mogą być różnego rodzaju formy współpracy z innymi podmiotami, w celu realizacji wspólnych kompleksowych działań proturystycznych. W celu określenia stosunku samorządu lokalnego do rozwoju turystyki przeprowadzono z przedstawicielami władz samorządowych 15 wywiadów ankietowych. Natomiast w celu oceny działań samorządu na rzecz rozwoju agroturystyki przeprowadzono 30 wywiadów ankietowych z właścicielami gospodarstw agroturystycznych. Badanie przeprowadzono w 2006r. na terenie powiatu limanowskiego.

4. Wyniki badań

Z agroturystyki płynie szereg korzyści ekonomicznych. Powoduje ona rozwój gospodarstw rolnych, wsi i gmin oraz przynosi dodatkowe dochody także do budżetu gminnego. Agroturystyka jest przyczyną powstania i rozwoju dodatkowego rynku zbytu na produkty żywnościowe i usługi miejscowe (kowalstwo, rzeźbiarstwo, rękodzieło). Ponadto staje się szansą rozwoju infrastruktury społeczno-ekonomicznej, technicznej wsi i gminy, a przez to poprawia wizerunek miejscowości, wpływa na podwyższenie poziomu życia mieszkańców i tworzy miejsca pracy dla bezrobotnych. Na świadczeniu usług agroturystycznych zarabia nie tylko właściciel gospodarstwa, ale również inni mieszkańcy wsi i gminy. W ten sposób powstaje znany w turystyce efekt mnożnikowy, który rozwija lokalną koniunkturę gospodarczą oraz powoduje zwiększanie popytu na produkty i usługi okołoturystyczne.

Na terenach wiejskich jedną z najlepszych form zarobkowania jest agroturystyka. Jest to działalność, która może być uruchomiona szybko, na małą skalę,

bez wielkich nakładów finansowych i wysokich kwalifikacji zawodowych, a do tego pozwala wykorzystać walory turystyczne regionu oraz sprzyjający klimat rodzinnej atmosfery u właścicieli gospodarstw agroturystycznych.

W przeprowadzonej ankiecie 70% gospodarstw zadeklarowało, że do rozpoczęcia działalności skłoniła ich chęć uzyskania dodatkowego dochodu.

Na terenie powiatu limanowskiego funkcjonuje 120 gospodarstw agroturystycznych. Część gospodarstw nie jest zaewidencjonowana w rejestrach gospodarstw agroturystycznych, prowadzonych w poszczególnych samorządach gminnych. W poniższej tabeli przedstawiono liczbę zarejestrowanych gospodarstw w poszczególnych gminach powiatu limanowskiego:

Tabela 1. Liczba zaewidencjonowanych gospodarstw agroturystycznych w poszczególnych gminach powiatu limanowskiego.

Nazwa gminy	Ilość zarejestrowanych gospodarstw agroturystycznych
Dobra	8
Jodłownik	6
Kamienica	7
Laskowa	15
Limanowa	18
Łukowica	11
Mszana Dolna	15
Miasto Mszana Dolna	2
Niedźwiedź	25
Słopnice	3
Tymbark	7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych

Gospodarstwa agroturystyczne w powiecie limanowskim korzystają z naturalnych dobrodziejstw płynących z bliskości lasów, rzek i gór.

Z ankiety wynika, że najczęściej gospodarstwa agroturystyczne świadczą turystom usługi noclegowe. 60% badanych gospodarstw udostępniało pokój gościnny. Natomiast 20% gospodarstw proponuje dodatkowo możliwości rozbięcia namiotu lub ustawienia przyczepy campingowej.

Na wysokim poziomie świadczone są także usługi żywieniowe. 60% gospodarstw posiada kuchnię wspólną dla gości, a w 30 % gospodarstw goście dzielą kuchnię z gospodarzami. Tylko 10% nie ma dostępu do kuchni. 70% gospodarstw proponuje wyżywienie całodzienne przygotowane przez gospodarzy z produktów częściowo pochodzących z gospodarstwa.

Zdecydowanie gorzej wypadają usługi dodatkowe. Tylko 10% gospodarstw agroturystycznych, działających w powiecie limanowskim, proponuje rekreację konną, dysponując własnymi końmi, a 11% stwarza takie możliwości, kierując gości do stadnin w sąsiednich miejscowościach. Wiele gospodarstw organizuje bogate życie kulturalne, organizując ogniska z pieczeniem kiełbasy, barana lub prosiaka. Niektóre gospodarstwa wzbogaciły ofertę pobytu o możliwość skorzystania z kortów tenisowych, łowienia i wędzenia ryb, wycieczki piesze w góry oraz rajdy rowerowe i uprawianie turystyki narciarskiej.

Gospodarstwa agroturystyczne powiatu limanowskiego docierają do swoich klientów głównie przy użyciu kanałów dystrybucji bezpośredniej. Rolnicy starają się sprzedawać swoje usługi, wykorzystując rezerwację telefoniczną oraz drogę internetową, chociaż tylko 40% gospodarstw posiada swoją stronę internetową. Bardzo duże efekty przynosi także przekaz bezpośredni, gdyż zadowoleni goście chętnie polecają gospodarstwa agroturystyczne swoim znajomym.

Zszacunkowo wykorzystywanie bazy agroturystycznej w powiecie limanowskim wynosi 10-15% w skali rocznej. Dlatego też trudności z pozyskiwaniem klientów sprawiły, że gospodarze coraz częściej korzystają z usług dodatkowych ogniw dystrybucji. W powiecie limanowskim są nimi Starostwo Powiatowe z powołanym Wydziałem Promocji, Kultury i Turystyki, Urzędy Miast i Gmin, trzy informacje turystyczne oraz trzy Stowarzyszenia Agroturystyczne:

- Stowarzyszenie Agro-Turystyczne Powiatu Limanowskiego w Limanowej;
- Stowarzyszenie Eko i Agroturystyczne „Gazda” w Niedźwiedziu;
- Stowarzyszenie Turystyczne Agro-Eko-Gorce w Mszanie Dolnej.

Ponadto działają trzy biura turystyczne w Limanowej: Przedsiębiorstwo Turystyczne „Śnieżnica”, Biuro Turystyczne „Limatur”, Biuro Turystyczne „Goltur”.

Ważną funkcję w rozwoju agroturystyki pełni Biuro Terenowe Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Limanowej. Za pośrednictwem tych instytucji oraz Urzędu Statystycznego w Limanowej można ocenić monitoring agroturystyczny w regionie. Rozwój agroturystyki w regionie to proces ciągły, wymagający stałego obserwowania i analizy rynku oraz dostrzegania wszelkich zmian trendów i tendencji.

Przedstawiciele władz wszystkich gmin, na terenie których znajdują się gospodarstwa, deklarują pomoc w rozwoju agroturystyki: głównie poprzez wydawanie publikacji turystycznych, opłatę stoisk targowych na wielu targach, m.in. TOUR SALON w Poznaniu, Międzynarodowych Targach Turystycznych w Warszawie, Salonie Turystycznym w Krakowie, Agropromocji w Nawojowej i innych.

Od 4 lat Starostwo Powiatowe w Limanowej wspólnie z Radą Przedsiębiorczości w Limanowej ogłasza co roku konkurs na najatrakcyjniejszy obiekt tu-

rystyczny w Powiecie Limanowskim w kategorii „Agroturystyka” oraz w kategorii „Turystyka wiejska”. Założeniem tego konkursu jest zachęcenie osób zajmujących się agroturystyką i turystyką wiejską do podtrzymywania tożsamości regionalnej, kultywowania i popularyzowania tradycji i spuścizny historycznej oraz kulturalnej regionu, zachęcenie do ciągłego podnoszenia jakości produktu turystycznego. Ogromnym atutem subregionu limanowskiego jest dziedzictwo kulturowe, które jest znaczącym produktem turystycznym, szczególnie w agroturystyce. Również co roku odbywają się prezentacje Dorobku Kulturalnego poszczególnych gmin, na które zapraszane są istniejące zespoły regionalne(obecnie działa 15), Koła Gospodyń Wiejskich(działa 54) oraz dziesiątki indywidualnych artystów, malarzy, rzeźbiarzy, kowali. Od 15 lat na Górze Paproć organizowane jest Otwarcie Letniego Sezonu Turystycznego na Ziemi Limanowskiej, na które przybywa tysiące turystów i mieszkańców powiatu.

Ważną rolę w rozwoju agroturystyki w powiecie limanowskim pełni „Stowarzyszenie Agro-Turystyczne Powiatu Limanowskiego”, które skupia 50% zarejestrowanej bazy agroturystycznej. Członkowie oraz właściciele gospodarstw agroturystycznych i potencjalni kwaterodawcy uczestniczą w szkoleniach prowadzonych przez specjalistów z zakresu turystyki wiejskiej, finansów, prawa. Stowarzyszenie to jako jedyne w regionie należy do Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”, a w 1997 r. zostało członkiem Europejskiej Federacji Stowarzyszenie do Spraw Urlopów w Wiejskiej Zagrodzie i Turystyki na Terenie Wiejskim (EUROGITÉS). Członkostwo to daje duże możliwości wyjścia z ofertą agroturystyczną do 18 krajów Europy, ale równocześnie zobowiązuje kwaterodawców do projektowania kompleksowej i coraz ciekawszej oferty wypoczynku na wsi. Efektowne zarządzanie gospodarstwami agroturystycznymi wymaga umiejętności marketingowych oraz ogromnej wiedzy, celem zaprezentowania najlepszej oferty agroturystycznej.

5. Uwagi końcowe

Agroturystyka wpływa bardzo pozytywnie na rozwój regionu, podnosząc prestiż wsi i gminy. Buduje w ludziach zadowolenie z przynależności do społeczności lokalnej oraz sprzyja aktywizacji mieszkańców. Należy bowiem pamiętać, że agroturystyka powinna rozwijać się wspólnym wysiłkiem całej społeczności, zarówno władz gminnych, powiatowych, jak i indywidualnych mieszkańców. Na turystyce zarabiają nie tylko samorządy, ale właściciele obiektów turystycznych i paraturystycznych oraz inne podmioty ze sfery okoturystycznej.

Efektywną działalnością promocyjną może być tylko promocja zbiorowa, przy udziale gmin, stowarzyszeń agroturystycznych. A głównym koordynatorem i stymulatorem tych przedsięwzięć winien być powiat.. Chcąc wykreo-

wać dany region na rynkach agroturystycznych należy zadbać o to, aby produkt agroturystyczny był na bardzo wysokim poziomie. Turyści przyjeżdżają tam, gdzie stwarza im się odpowiednie warunki.

Turystyka wiejska sprzyja zachowaniu i kultywowaniu odrębności kulturowej. Dziedzictwo kulturowe staje się wartością i produktem rynkowym.

Literatura

1. Drzewiecki M., *Wiejska przestrzeń rekreacyjna*, Instytut Turystyki, Warszawa 1992.
2. Drzewiecki M., *Agroturystyka*, Instytut Wydawniczy „Świadectwo”, Bydgoszcz 1995.
3. Gannon A., *What is agro-tourism-developing the product* ,(w:) *Rural development through agro-tourism*, FAO Regional Office For Europe, 1990.
4. Gawrocki W., *Turystyka*, PWE, Warszawa 2000.
5. Jadźwińska A., *Agroturystyka jako alternatywna forma zagospodarowania obszarów wiejskich*, „Roczniki Naukowe SERiA”, Tom 1, z. 3, Rzeszów 1999.
6. Kudłacz T., *Programowanie rozwoju terytorialnego*, PWN, Warszawa 1990.
7. Kukliński R., *Problemy gospodarki przestrzennej*, KiW, Warszawa 1980.
8. Sikora J., *Organizacyjno-ekonomiczne warunki rozwoju agroturystyki*, (w:) *Agroturystyka inaczej*, red.. B. Raszka, J. Sikora, J. Bogucki, Wydawnictwo Naukowe Poznań 1998.
9. Strzębicki Z., *Uwarunkowanie rozwoju agroturystyki i usług towarzyszących na obszarach wiejskich*, Akademia Ekonomiczna, Kraków 2002.
10. Wiatrak A.P., *Wpływ agroturystyki na zagospodarowanie terenów wiejskich*, Zagadnienia Doradztwa Rolniczego 1996.